

очерков о киевских храмах, которые содержат много ценной информации по истории Киева в целом.

Сделан вывод о том, что такой мощный источник информации как журнал Киевской духовной академии нуждается в непосредственном комплексном изучении, что будет способствовать наполнению источниковой базы истории Украины.

Ключевые слова: Киевская духовная академия, академический журнал, исторический источник, церковная архитектура, церковная пресса, «Труды Киевской Духовной Академии», духовное образование.

* * *

УДК 94(477):398.87:2–135.3«134/1648»

Юрченко О. О.,
аспірантка кафедри давньої та нової історії України,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
Kseniya.in4@gmail.com

ДУМИ ПРО МОРЕ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ ЧИСЛОВОЇ СИМВОЛІКИ

Вивчено концепт числового символізму як складової світосприйняття людності українських земель в XIV–XVIII століттях. Актуальність теми обумовлена необхідністю комплексного підходу до реконструкції історичного минулого, важливим елементом якого є система цінностей та народна культура. Нумерологія виступає важливою складовою, яка відкриває нові грані системи думання доби середньовіччя та ранньомодерного часу. Декодування числової інформації формує новий погляд на особливості ментальності.

Ключові слова: символіка чисел, семантичний конструкт, українські історичні думи.

Осторонь від загальної маси української народної поезії та творчості, відбиваючи оригінальність та особливу музичну форму в синтезі з змістовим наповненням, стоять народні думи. Їх природа давно хвилювала дослідників небаченим переплетінням та синтезацією форми та змістового наповнення. Числова символіка складає один із наріжних каменів системи думання людності українських земель в добу середньовіччя та ранньомодерного часу. Часу, коли і постали творіння майстрів думового епосу.

Символіка чисел як один з пріоритетних елементів світоглядної системи доби середньовіччя та ранньомодерного часу на українських матеріалах є темою не дослідженою. Для європейських студій ця проблематика є широко вивченою, але вітчизняна історична наука не презентує спеціального історіографічного дослідження, у якому б йшлося про нумерологію. Цією обставиною і обумовлюється актуальність обраної проблеми дослідження.

В рамках невідомого циклу ми виділяємо групу дум, які К. Грушевська віднесла до категорії «дум про море»: дума «Про Самійла Кішку», дума «Про Олексія Поповича» та «Буря на Чорному морі».

Розпочнемо свій розгляд з думи «Про Самійла Кішку». Дума пережила певні трансформаційні зміни, ступені розвитку та ампліфікації. Пояснення варто шукати в зміні настроїв та запитів аудиторії, під впливом чого співці могли вносити окремі фрагменти, при збереженні загальної сюжетної лінії [2, с. 28]. Але в силу видозміни суспільно-політичних та історичних реалій настрої та побажання публіки виявились далекими від прославлення славних подвигів козацьких ватажків. Головний герой твори виступає реальною історичною особою, навколо якої згустились хмари таємничості. В. Антонович, М. Драгоманов, М. Костомаров, А. Лісовський розглядають постать отамана як цілком реальну, яка близько 25 років пробула в турецькому полоні [2, с. 29–30; 3, с. 220–230; 4, с. 16]. Дослідник думи В. Науменко взагалі відкинув

правдивість пригод Кішки та подій думи. Він припустив, що вона була складена значно пізніше відомих джерел про кошового і відбувається підміна реального і історичного факту, пов'язаного з іншою особою (дослідник наводить сюжет з італійської брошури про втечу руського офіцера Симоновича з турецької неволі, датована 1643. Ця брошура, на думку вченого, більш близька до сюжету думи, ніж реальна постать С. Кішки) [5, с. 24]. Щоправда, опонентом до цієї думки виступив Б. Кирдан, якому сумнівним бачилося бажання кобзарів оспівувати давно минувший сюжет, коли перед їх очима розгортаються грандіозні події битв під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями [6, с. 126–127]. Підсумовуючи, дослідник припустив, що дума складалась на протязі XVI на поч. XVII ст. на основі неодноразових захоптів невідомими турецьких галер [6, с. 127].

Щодо дослідження числової інформації, то з огляду на епічну природу нашої думи, числа носять епічний характер з вираженням християнським контекстом. Так дума починається зі слів:

Изъ города Козлова до города Трапезона

Гуляла галера цветкована–малевана,

Четырьма цветами процветанна,

Первым цветом процветанна –

Синими киндяками обвиванна,

Другимъ цветомъ процветанна –

Турецкою червоною габою обвиванна,

А третимъ цветомъ процветанна – христианскою кровью фарбована,

Четвертымъ цветомъ процветанна –

Невольниками осажена [8, с. 508].

Трійка супроводжує наших невольників у їх поневіряннях в турецькій неволі, ніби вказуючи на присутність Божу, який не лишить своїх дітей, посилаючи їм спасителя чи то в образі дівки–бранки, чи Олексія Поповича, чи Самійла Кішки (в цьому проявляється і символізм числа один). Це приклади символіки числа три, коли воно виступає в якості засобу поглиблення змісту та введення відповідного настрою оповіді, просякненого християнською ідейністю.

Число три ще кілька разів постає на сторінках першого варіанту думи:

«Якъ сталь Ляхъ Бутурлака піддивати, Сталь гетману запорожскому по три чарки чарки горилки давати» [8, с. 510].

В цьому фрагменті ми можемо простежити нову сторону символічної природи числа три – воно служить на позначення міцності та сили, адже щоб напоїти нашого героя треба багато міцного вина. В аналогічному смислового ключі трійка проглядається і в сюжеті про три пари кайданів, якими закували невольників.

У другому варіанті трійка ще більше посилює загальний ефект епічності та глибини твору. Особливо це яскраво проявляється при описі сну Алкан–паші:

«Такій мине, небожята, сон приснився,

Бодай николи не являлся:

[...] Видится мене гетьманъ Кішка,

На три части розтявъ,

У Чорное море пометавъ... [8, с. 516].

Перед розповіддю сну, Алкан–паша обіцяє винагороду «могъ бы ему три грады турецкіе даровати» [8, с. 516]. М. Плісецький відзначає, що тема пророцого сну паші підкреслює класичний епічний дух думи та вказує на

широку практику використання подібного сюжету в епосі інших народів» [7, с. 245]. Д. Ревуцький про образ сну говорив, що це «... одна з самих улюблених форм всесвітньої епічної народної творчості, починаючи від самих старих часів» [9, с. 105]. Для нас же покажемо є введення числа три в цей сюжет, ніби незримо нагадуючи про праведність дій Кішки та віщість сну, за чим криється Божя присутність.

Другий варіант думи закінчується описом того, як козаки «паювали» турецьке добро «на три часті», першу з яких віддавали на церкву:

*«На святого Межигорського Спаса,
На Терехтемировській монастирь,
На святую Сечовую Покровь давали»* [8, с. 524].

Як бачимо Святих місць для козаків теж три. Така трикратність вказує на те, що червоною ниткою в усій думі проходить незрима присутність Господа в протиборстві християн з мусульманами і число три з різними словесними варіаціями намагається це підкреслити.

І на продовження семантичних зрізів числа три:
*«Тогди турки–яничари тое зачували,
за три версты галери турецькии отвертали»* [8, с. 514].

Ніби сам Господь допомагає нашим козакам врятуватися і автор поспішає підкреслити факт його допомоги і присутності.

Щодо інших чисел, то ми відзначаємо наявність синтезованого історично–фактографічного та епічного начал. Читаємо у другому варіанті:

*«Маєть себе избранного люду:
Семьсоть турковъ, яничарь четьреста,
Да бедного невольника полчвартаста»* [8, с. 515].

За коментарями В. Антоновича і М. Драгоманова, з огляду на те, що творцями думи могли бути лише учасники морських походів козаків, які на власному досвіді пережили полон, то і опис галери даний правдивий та детальний [3, с. 221]. Автори перших редакцій дійсно наслідували реальному історичному факту, спираючись на власний гіркий досвід. Але уже пізніші переробки думи вказують на певну відірваність від очевидців, що тим зрозуміліша стає від віддаленості згаданих подій.

Так у пізніших версіях думи ми бачимо вже не 350 невольних козаків, а 40 (або 42), які перед нами постають не на галері спочатку, а у себе дома, «в лузі Базалузі», але потім їх схопили і забрали в полон. Тож пізніший варіант демонструє втрату думою свого історичного коріння та більшої художньої обробки.

Останнім елементом в числовій матриці думи представляється фрагмент кількості років у неволі. Якщо прийняти гіпотезу М. Костомарова, М. Грушевського та інших дослідників, то реально Самійло Кішка міг перебувати в полоні близько 25 років. Тоді цифра в 30, 40 і 54 роки, які ми зустрічаємо в різних варіантах думи, мисляться нам витворами епічної традиції. Дійсно, дослідник Б. Кирдан акцентував свою увагу на тому моменті, що думи невольницького циклу розповідають нам про простих людей, які не наділені жодними неймовірними здібностями чи силою, і врятуватися з неволі їм допомагає хитрість, самопожертва чи допомога потурчан [6, с. 180–181]. Їм не характерні риси багатирства, які ми знаходимо в думках «Про Івана Коновченка» чи «Отамана Матяша Старого», тому і відсутні тут епічні методи та прийоми посилення змісту. Однак, невольницькі думи теж є витворами епічності, яка і

проявилася в прийомі гіперболізації саме на прикладі років неволі. Гіперболізація в цьому контексті послуговує для підкреслення витривалості та стійкості духу невольників, засобом типізації, дозволяючи «більш рельєфно виділити ті якості героїв, зображенню яких і присвячені думи даної групи» [6, с. 180]. Так В. Антонович і М. Драгоманов вказували, що 54 складене з двох епічних чисел – 30 і 24 [3, с. 228] і відбиває згадану тенденцію.

У одному з варіантів ми читаємо:
*«Благодарю тебе, Господи милосердный, що за
Сорокь літь Господь мене привієв
Козака гетьмана Самійла у вічі повидати»* [8, с. 524].

Це ніби вказівка на біблійну легенду Мойсеевих поневірянь по пустелі протягом 40 років, якого Господь зрештою привів до рідних берегів. Простежити аналогію з нашим Самійлом Кішкою не важко: він також звільнив своїх побратимів з неволі і привів їх додому через 40 років поневірянь.

Аналіз думи з точки зору її числової символіки розкрив небачену глибину релігійності світосприйняття та широкого побутування різних варіацій цієї символіки – від іносказавчої до етикетної. Кожен рядок думи, кожна цифра в її сюжеті створюють потужний контекст Божої провиденції та присутності.

Думу «Про Олексія Поповича» дослідники відносять до часу напружених відносин з османською Портою, морських козацьких походів. Про час створення думи у В. Антоновича і М. Драгоманова знаходимо вказівку на кінець XVI ст. [3, с. 201].

Сюжет думи малює перед нами картину шторму на морі, яка розбиває козацьке судно на три частини, в наслідок чого потопляють 350 козаків. Кошовий просить козаків сповідатись в своїх гріхах, щоб Бог змилювався над ними і припинив бурю. Далі йде сповідь писаря Олексія Поповича, гріхи якого суперечать суспільній моралі, а не несуть якогось більш суттєвого злочину. Він не просто сповідується, а просить прощення і обіцяє змінитися у разі успішного завершення пригоди. Після цього буря стихає і козаки успішно рятуються. Дума ж завершується повчанням та прославлянням отцево–матчиної молитви.

За особливостями сюжету М. Костомаров ділить варіанти думи на дві групи: перша – спасіння приходить відразу після сповіді головного грішника, за другою – після того, як була принесена жертва морю (утихомиренья моря кров'ю) [2, с. 28].

Накладання двох традицій витікає з того міфологічного типу мислення, який притаманний людині (за теорією М. Еліаде Священна історія розповідається в міфах, а людина релігійна живе у часі витоків, тобто – міфічному часі [10, с. 57]). Дума про Олексія Поповича «розвиває давній легендарний мотив про поглинання морем великого грішника (пізніші варіанти – відтинання йому пальця, проливання крові в море), закомпонований у події морських козацьких походів наприкінці XVI – поч. XVII ст. [8, с. 572].

І. Франко звернув увагу на той факт, що тема нашої думи – буря на морі і чудесний рятунок судна – була в ту пору популярна на Україні не тільки в кругах козацьких, але також і духовних» [11, с. 196]. Він уточнює, що подібні сюжети викупів «пожертвуванням якоїсь людської душі» часто можна спостерігати і в казках [11, с. 197]. Як висновок, І. Франко визначає найближчим джерелом думи біблійне оповідання про пророка Йону [11, с. 198].

Джерелом думи К. Грушевська визначила побутування складеної раніше пісні. Появу ж нової редакції дослідниця пояснює дисонуванням моряцької моралі Поповича та жорсткої розплати з внутрішнім світом слухачів. Внаслідок цього і була створена більш м'яка редакція, яка виявилася дуже поширеною [1, с. ССХVІІ].

Стосовно нашого зацікавлення, то при аналізі груп та редакцій думи ми помітили характерну особливість: пізніші зразки мають більшу кількість числової інформації. Так, якщо для першої редакції думи (Вар. А, Е, Д у К. Грушевської) налічуємо по 3 числові знаки, то далі їх кількість зростає до 4–5. Зростання кількості чисел пов'язане з розширенням сюжету думи про гріхи Олексія Поповича. Перша редакція пропонує простий опис, який не включає числової символіки, тоді як в друга має значні уточнення:

*«Одь вась таки гріхів більше маю:
Шо як вь охотне військю одьїжжавь,
И зь отцем и з матір'ю
Впрощєнія не мав,
[...]А ще з города вибігав,
Триста душ дітей маленьких
Конем своїм добрим розбивав,
Кров християнську
Безвинно проливалъ...
А ще мимо сорока церквю пробігавь
Шляхи не здіймав
И насебе хреста не покладав,
Г отцевської-матчиної
Молитви не споминавъ»* [8, с. 601–602].

Сюжет для обох зразків один, але другий варіант має уточнення з образі числової символіки. 300 душ дітей відносимо до семантичного конструкту, за яким трійка носить характер гіперболізованого уточнення (300 душ ми зустрічаємо і в думі про Самійла Кішку [8, с. 561–563]. Така формула є сталою для трійки та сімки, які вносять додаткову внутрішню напругу в оповідь, вказуючи на Божу присутність. К. Грушевська висловила, що гріхи Поповича мають характер більше порушення традицій, а не моралі, але ми беремось припустити, що це твердження буде вірним для ігнорування саме прощання з батьками та нешанобливим ставленням до родичів, а от знуцання над дітьми та зневага до церкви роблять характер гріхів вже моралізаторським. З огляду на це ми і знаходимо в пізніших переробках числові вказівники, які мають загострити увагу слухача до важливих суспільних проблем.

Як вже зазначалось, в українській фольклористиці тривалий час думу «Буря на Чорному морі» сприймали за варіант думи «Про Олексія Поповича». Але К. Грушевська заперечила подібну похибку, відзначаючи, що це дві різні думи, які мають в спільному активі загальну християнську ідею про силу каяття, яка характерна для всіх дум раннього епічного невільницького циклу [1, с. 79]. Дослідниця наголошує, що «Буря на морі» – це апофеоз роду, тоді як дума «Про Олексія Поповича» – «моряцький твір», що відображає обставини неправильного від'їзду. Дослідниця зауважила, що середовищем, в якому було складена дума, було хліборобсько-козацьке з сильним родовим світоглядом. Тому всі пригоди братів постають через не шанобливе ставлення до батьків, старших людей, що виступає «універсальним законом, ментальною рисою українського народу і критерієм духовної цінності людини.

Мотив матиного та батьківського благословення як гарант козацького щастя і навіть самого життя проходить наскрізним не лише в думках...» [12, с. 112].

Для обох дум характерним є сюжет про розбиття морем корабля на три частини:

*«Ой близь Чорного моря, на кемею біленькому,
Тамь соколь ясенейкї жалобненько квилить, проквилея,
На Чорное море спильна поглядае,
Що на неби вси звизди помрачило,
А половину мисця в. хмари уступило,
А изь низу буйний витер повивае,
А по Чорному морю супротивная філя уставае,
Судна бере козацьки, молодецьки, на три части
розбивае»* [8, с. 589].

Ми вже згадували вживання трійки в моменти важких випробувань для українців, тож даний уривок є продовженням традиції на позначення перста Божого. Щодо думи «Буря на Чорному морі», то тут через іншу ідейну направленість розкривається семантика числового ряду, але побутування поділу на три частини є типовим для дум раннього періоду в якості художнього прийому.

Цікавим виступає пасаж про двох братів. Число 2 ще з давніх-давен лежить в основі бінарного світосприйняття, що закладено в основі міфологічної традиції опису світу. В нашому ж випадку двійка реалізується в образі двох братів, які порушили моральні устої родової общини і їх рятує саме молитва рідних. Для підтвердження цього та для введення гостроти в сюжетну лінію деякі варіанти містять образ третього потопаючого, який не зв'язаний з родом, не має сім'ї, і саме через своє сирітство помирає. За висловом Лісовського це «дума нравоучительная съ сильньимъ лирическимъ оттенкомъ» [5, с. 43]. Отже, акцент смислового навантаження щодо семантики числа 3 в цьому конкретному фрагменті дещо видозмінився: трійка служить для внесення додаткового емоційного наповнення в протиставлення родинних зв'язків і самотності та відірваності від сім'ї (подібні ж почуття у нас виникають при розгляді думи про «Втечу трьох братів з Азова» та «Трьох братів Самарських»).

Пряма вказівка на Божественну суть, що витікає з ритуальних дійств проглядається у пасажі про трикратне читання Святого Письма Олексієм Поповичем та може служити прямим іносказавчим елементом:

*«Ой Олексію Поповичу,
Пирятинський родичу,
Отамане військовий,
Писарю лестровий!*

Тижь бо й по трійці письмо святе у руки береш на день, та й читаєш» [8, с. 595].

Числова структура дум переконає нас в глибокій релігійності та широкому застосуванні різних прийомів числової символіки. Спасіння від трикратного читання Святого Письма є прямою вказівкою на домінування в свідомості творців дум християнського світосприйняття, в якому трійка займає одне з ключових місць в системі символіки.

Думи про море відкривають нам нові відтінки та смислові звучання числового символізму. Маючи органічний зв'язок з невільницькими плачами, розглянуті зразки відбивають типові семантичні конструкти числової інформації:

по-перше, число три побутує в ідейному ключі християнської символіки і використовується для підкреслення

Божого помислу в усіх людських діяннях. Прямими іносказавчими елементами будуть уривки про трикратне читання Святого Письма під час бурі, паювання здобичі на три часті, одну з яких віддавали козаки на три церкви. Подібний підтекст читається і сюжеті про сорокарічний полон і блукання Самійла Кішки, який вивів з неволі козаків;

по-друге, в образах Олексія Поповича і Самійла Кішки втілюється ідея спасіння, звільнення, головування, особливого призначення. Символіка одиниці має глибокі космогенні корені, в яких криється ідея цілісності, єдності. Індивідуалізм наших героїв не містить надприродних контекстів, вони є звичайними людьми, які зуміли захистити слабших;

по-третьє, в рядках дум ховається гіперболізація як художній засіб, якими широко послуговувалися творці думового епосу. Ця характеристика втілюється в цифрах років неволі, які відносяться до сталої епічної традиції;

по-четверте, новим для нас буде контекст побутування двійки для підкреслення протистояння родовим цінностям і безрідства в образах двох потопаючих братів та третього чужинця, якого не захищає сила батьківської молитви. Дуальність простору підкреслюється семантичними конструктами двійки.

Список використаних джерел

1. Грушевська К. Українські народні думи. Т.1. / К. Грушевська. – Київ–Харків: Пролетар, 1927.
2. Костомаров Н. История козачества в памятниках южно-русского народного песенного творчества // Костомаров Н.: отклик из журнала «Русская мысль». – СПб., 1880.
3. Антонович В., Драгоманов М. Предисловие // Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова: [в 2 т.]. – К., 1874. – Т.1. – 246 с.
4. Лисовский А. Опыт изучения малорусских дум / А. Лисовский. – Полтава, 1890. – 56 с.
5. Науменко В. Происхождение думы о Самойле Кішке // Киевская Старина. – 1883. – №6. – С.24–36.
6. Кирдан Б. Украинские народные думы (XV–XVII в.) / Б. Кирдан. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1962. – 346 с.
7. Плісецький М. Українські народні думи. Сюжети і образи. – К.: УКСП «Кобза», 1994. – 367 с.
8. Українські народні думи. У 5 т. Т.1. Думи раннього козацького періоду / [упоряд.: М. К. Дмитренко, Г. В. Довженко (тексти), С. Й. Грица (мелодії)]. – К.: ІМФЕ НАН України, 2009. – 887 с.
9. Ревуцький Д. Українські думи та пісні історичні. – К.: вид. Товариства «Час», 1919.
10. Еліаде М. Священне і мирське // Еліаде М. Мефістофель і Андрогід. – К., 2001.
11. Франко І. Розбір думи про бурю на Чорному морі // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – К., 1981. – Т.29.
12. Таланчук О. М. Українознавство. Усна народна творчість: Навчально-методичний посібник. – К.: Либідь, 1998.

References

1. Grushevs'ka K. Ukrai'ns'ki narodni dumy. T.1. / K. Grushevs'ka. – Kyi'v–Harkiv: Proletar, 1927.
2. Kostomarov N. Istorija kozachestva v pamjatnikah juzhno-russkogo narodnogo pesennogo tvorchestva // Kostomarov N.: otlik iz zhurnala «Russkaja mysl'». – SPb., 1880.
3. Antonovich V., Dragomanov M. Predislovie // Istoricheskie pesni malorusskogo naroda s ob'jasnenijami Vl. Antonovicha i M. Dragomanova: [v 2 t.]. – K., 1874. – T.1. – 246 s.
4. Lisovskij A. Opyt izuchenija malorusskikh dum / A. Lisovskij. – Poltava, 1890. – 56 s.
5. Naumenko V. Proishozhdenie dумы o Samojle Kishke // Kievskaja Starina. – 1883. – №6. – S.24–36.
6. Kirdan B. Ukrainskie narodnye dumy (XV–XVII v.) / B. Kirdan. – M.: Izd-vo Akademii nauk SSSR, 1962. – 346 s.
7. Plisec'kyj M. Ukrai'ns'ki narodni dumy. Sjuzhety i obrazy. – K.: UKSP «Kobza», 1994. – 367 s.

8. Ukrai'ns'ki narodni dumy. U 5 t. T.1. Dumy rann'ogo kozac'kogo periodu / [uporjad.: M. K. Dmytrenko, G. V. Dovzhenko (teksty), S. J. Gryca (melodii)]. – K.: ІМФЕ НАН України, 2009. – 887 s.

9. Revuc'kyj D. Ukrai'ns'ki dumy ta pisni istorychni. – K.: vyd. Tovarystva «Chas», 1919.

10. Eliade M. Svjashhenne i myrs'ke // Eliade M. Mefistofel' i Androgid. – K., 2001.

11. Franko I. Rozbir dumy pro burju na Chornomu mori // Franko I. Zibrannja tvoriv: u 50 t. – K., 1981. – T.29.

12. Talanchuk O. M. Ukrai'noznavstvo. Usna narodna tvorčist': Navchal'no–metodychnyj posibnyk. – K.: Lybid', 1998.

Yurchenko O. O., post-graduate student of the Department of the ancient and modern Ukraine's history, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kiev), Kseniya.in4@gmail.com

Duma about the sea: general characteristics and methods of transmission of numerical symbolism

This article gives the attempt of reconstruction of numerical matrix in the Ukrainian historical dumas on the example of detection and interpretation of semantic constructs of numbers. Our research reflected the studies of specific semantic cross-sections for number seven and three. The method of work is to identify the system of number repetitions in different semantic contexts and selection of its major features.

Numerical matrix of duma is not limited to these concepts and modes and requires further study in a view of the breadth of its application.

Keywords: the symbolism of numbers, semantic construct, Ukrainian historical Duma.

Юрченко О. А., аспирантка кафедри древней и новой истории Украины, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), Kseniya.in4@gmail.com

Думи о море: общая характеристика и способы передачи числовой символики

Изучено концепт числового символизма как важной составляющей мировоззрения населения украинских земель в XV–XVIII столетиях. Актуальность темы обусловлена необходимостью комплексного подхода к реконструкции исторического прошлого, важным элементом которого есть система ценностей и народная культура. Нумерология выступает важной составляющей, которая открывает новые грани системы мышления эпохи средневековья и раннемоделного времени. Декодирование числовой информации формирует новый взгляд на проблему ментальности.

Ключевые слова: символика чисел, семантический конструкт, украинские исторические думы.

* * *

УДК 94:177.72(477)«9/18»

Козак О.,
магістр історії, Національна академія
внутрішніх справ (Україна, Київ),
alexkozak@bk.ru

ДОБРОЧИННИСТЬ В УКРАЇНІ: ДО ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ (X СТ. – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)

Висвітлюються історичні засади, основні етапи, форми і зміст добровільних і свідомих пожертв в українському суспільстві на забезпечення життєвих потреб убогих, немічних, хворих і дітей сиріт протягом X – першої половини XIX ст. Аналізується роль християнської православної церкви в організації нових форм підтримки і захисту знедолених, зокрема доброчинності в становленні й розвитку освіти в Київській Русі, на окупованих Польщею і Московією землях, Гетьманській державі.

Розкриваються характерні особливості князівської, гетьманської і старшинської доброчинності, її відмінність від народної, яка формувалася протягом сторіч переважно на громадських засадах. Акцентовується увага на благодійності релігійно-громадських об'єднань – братств, що значно поглибили її національний зміст і демократичні традиції та сприяли збереженню й розвитку української культури і національної ідентичності.

Ключові слова: український народ, православна церква, доброчинність, меценатство, козацтво, релігійно-громадські братства.

Вивчення історичних засад, форм і змісту доброчинності в Україні є актуальною і невід'ємною частиною дослідження вітчизняних і світових соціальних процесів. Добровільна й свідомо пожертва хворим, калікам, людям похилого віку і дітям елементарно необхідного для їх